

Силабус курсу:

СУЧАСНА УКРАЇНСЬКА ЛІТЕРАТУРНА МОВА
(фонетика та фонологія)

Ступінь вищої освіти:	бакалавр
Спеціальність:	014.01 «Середня освіта (українська мова і література)»
Рік підготовки:	1
Семестр викладання:	осінній, весняний
Кількість кредитів ЄКТС:	10 кредитів
Мова(-и) викладання:	українська
Вид семестрового контролю	екзамен

Автор курсу та лектор:

кандидат філологічних наук Глуховцева Ірина Ярославна

вчений ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я та по батькові

доцент кафедри української філології та журналістики

посада

gluh18@snu.edu.ua

електронна адреса

+38-050-736-85-14

телефон

Viber за номером

телефону

месенджер

за розкладом

консультації

Викладач лабораторних занять:*

не передбачено

вчений ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я та по-батькові

посада

електронна адреса

телефон

месенджер

консультації

Викладач практичних занять:*

кандидат філологічних наук Глуховцева Ірина Ярославна

вчений ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я та по батькові

доцент кафедри української філології та журналістики

посада

gluh18@snu.edu.ua

електронна адреса

+38-050-736-85-14

телефон

Viber за
номером

телефону

месенджер

за розкладом

консультації

Анотація навчального курсу

Цілі вивчення курсу: Метою викладання навчальної дисципліни «Сучасна українська літературна мова (фонетика та фонологія)» є ознайомлення здобувачів вищої освіти з основними питаннями української фонетики, фонології, морфонології, орфоєпії, графіки, орфографії; свідоме практичне оволодіння українською літературною мовою, глибоке засвоєння фонетико-фонологічної підсистеми; удосконалення навичок правильного письма, літературної вимови, вироблення умінь здійснювати повний фонетико-фонологічний аналіз слова; уміння користуватися довідковою літературою. Не менш важливе мовне виховання молоді, усвідомлення її державотворчої та об'єднувальної ролі.

Результати навчання: знати: характеристики звукової будови української мови, системи вокалізму і консонантизму сучасної української літературної мови; основні поняття фонетики та фонології, розрізнення фонем і звука; класифікацію звуків та фонем сучасної української літературної мови; фонетичні зміни в мовленнєвому потоці; основні поняття морфонології; основні поняття акцентології; особливості сучасної української літературної вимови, інтонації; орфографічні правила.
уміти: контролювати темп свого мовлення, вимову, дикцію, інтонаційну виразність; аналізувати свою і чужу вимову, виявляти відхилення від орфоєпічних норм; транскрибувати слова та текст фонематичною і фонетичною транскрипціями; дотримуватися орфографічних норм літературної мови.

Передумови до початку вивчення: Базові знання, отримані при вивченні шкільного курсу «Українська мова».

Мета курсу (набуті компетентності)

Унаслідок вивчення навчального курсу здобувач вищої освіти набуде таких компетентностей:

1. ЗК1. Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово (мовно/мовленнєва компетентність).

2. ФК1. Здатність формувати компетентного мовця, національно свідому мовну особистість з прагненням до вивчення української мови, яка комунікативно доцільно й виправдано користується засобами мови в різних життєвих ситуаціях і сферах спілкування.

3. ФК13. Здатність аналізувати мовні одиниці, визначати їх взаємодію та характеризувати мовні явища й процеси, що їх зумовлюють.

4. ФК14. Здатність застосовувати знання про систему та норми української літературної мови у практиці навчання ЗСО, надавати консультації з дотримання норм літературної мови та культури мови.

5. ПРН1. Демонструвати належний рівень володіння державною мовою для реалізації письмової та усної комунікації.

6. ПРН6. Знати основні періоди розвитку української мови її системну організацію, норми, граматичні особливості використання мовних одиниць у провідних мовних стилях.

Структура курсу

№	Тема	Години (Л/ЛБ/ПЗ)	Стислий зміст	Інструменти і завдання
I семестр				
1.	Вступ. Сучасна українська літературна мова	2/0/2	Поняття загальнонародної та літературної мови. Ознаки української літературної мови (наддіалектний характер, поліфункціональність, унормованість, кодифікованість). Дві концепції зародження і розвитку української мови. За першою українська мова виникла після розпаду давньоруської (у XIV ст.), за другою концепцією – після розпаду праслов'янської мови (у VII ст.). Фонетичні риси української мови: чергування <i>o</i> та <i>e</i> з <i>i</i> у закритих складах; часткове збереження палатального <i>y</i> ; Злиття <i>*u</i> та <i>*i</i> в голосному <i>u</i> та ін. Роль І. П. Котляревського та Т. Г. Шевченка у формуванні української літературної мови.	Участь в обговоренні. Виконання вправ
2.	Фонетика української мови	2/0/2	Фонетика як розділ мовознавства. Завдання описової та історичної фонетики. Фонетична транскрипція. Основні одиниці фонетики. Акустичні та анатомо-фізіологічні властивості мовних звуків. Лінгвістичний аспект мовних звуків. Класифікація голосних за акустичними ознаками. Акустичні та анатомо-фізіологічні особливості приголосних.	Участь в обговоренні. Виконання вправ
3.	Фонологія	2/0/2	Фонологія. Фонема як мінімальна одиниця звукової системи. Функції фонем (конститутивна, ідентифікаційна, дистинктивна). Поняття алофона фонем. Інваріанти, факультативні варіанти фонем. Диференційні ознаки фонем. Комбінаторні зміни і їх типи – акомодация й асиміляція.	Участь в обговоренні. Виконання вправ
4.	Система голосних і приголосних фонем української мови	2/0/4	Голосні та приголосні фонем сучасної української літературної мови в їх звукових виявах. Палаталізація приголосних. Звукові процеси в системі приголосних.	Участь в обговоренні. Виконання вправ. Тести
5.	Склад. Наголос	2/0/2	Склад – найменша одиниця членування мовлення. Відкриті й закриті склади, прикриті й неприкриті. Складоподіл. Основні правила складоподілу. Словесний наголос і ритмічна структура слова. Інтонація. Сміслові відрізки інтонації – синтагми і речення. Різновиди фразових наголосів – наголос акцентної групи, синтагматичний наголос, логічний наголос, емфатичний наголос. Паузи. Функція пауз. Мелодика. Функції мелодики.	Участь в обговоренні. Тести
6.	Фонетична та фонематична транскрипції	0/0/4	Фонетична та фонематична транскрипції, принципи та система позначок, які використовуються у фонетичній та фонематичній транскрипції. Правила транскрибування. Варіанти голосних у ненаголошених і наголошених позиціях. Варіанти приголосних фонем.	Транскрибування текстів
7.	Закономірності сполучуваності звукових одиниць в українській літературній мові	2/0/6	Комбінаторні й позиційні модифікації голосних і приголосних фонем. Модифікації голосних: акомодация, редукція, гармонійна асиміляція. Комбінаторні модифікації приголосних: акомодация, асиміляція.	Участь в обговоренні. Виконання вправ

№	Тема	Години (Л/ЛБ/ПЗ)	Стислий зміст	Інструменти і завдання
			Позиційні модифікації приголосних (зміна [e], [i] на [j], [j]). Дисиміляція як явище розподібнення звуків. Фонетико-фонологічний аналіз слова.	
8.	Морфонологія. Чергування голосних та приголосних фонем при словозміні та словотворенні	4/0/6	Історичні чергування в системі голосних. Найдавніші історичні чергування голосних фонем: /e/ - /o/ (нести – носити), /i/ - /a/ (лізти – лазити), /o/ - /a/ (скочити – скакати), /e/ - /i/ (летіти – літати), /i/ - /u/ (сісти – сидіти) та ін. Чергування /o/, /e/ з /i/. Чергування /o/, /e/ з нулем звука. Перехід /e/ в /o/ після шиплячих та /i/. Чергування /u/ з /o/ та /e/ у фонемосполученнях /pu/, /lu/ - /po/, /lo/, /pe/, /le/. Історичні чергування в системі приголосних. Чергування /z/, /k/, /x/ із /ж/, /ч/, /ш/ (перше перехідне пом'якшення). Чергування /z/, /k/, /x/ із /з', /ц', /с'/ (друге перехідне пом'якшення). Чергування, спричинені взаємодією приголосних з [j] у праслов'янській мові: /z/ - /ж/ (берегти – бережу); /k/ - /ч/ (пекти – печу); /x/ - /ш/ (колихати – колишу); /z/ - /ж/ (возити – возжу); /m/ - /ч/ (платити – плачу); /c/ - /ш/ (косити – кошу) та ін. Чергування твердих передньоязикових приголосних фонем /d/, /m/, /z/, /c/, /dz/, /t/, /l/, /n/, /p/ з відповідними м'якими фонемами /d', /m', /z', /c', /dz', /t', /l', /n', /p'/ при словозміні і словотворенні. Інші чергування приголосних звуків: /b/ - /бл/; /n/ - /нл/, /в/ - /вл/, /м/ - /мл/, /ф/ - /фл/; /b/ - /бй/, /n/ - /нй/, /в/ - /вй/, /м/ - /мй/, /ф/ - /фй/, /р/ - /рй/. Комбінування фонетичних процесів у словах типу козацький, убозтво, чеський.	Участь в обговоренні. Виконання вправ
II семестр				
9.	Орфографія. Принципи української орфографії. З історії українського правопису	4/0/6	Українська орфографія як розділ мовознавчої науки, що визначає систему загальноприйнятих правил про способи передачі на письмі звукового складу слів їх написання та перенос із рядка в рядок. Оновлений «Український правопис». Правописні проблеми кінця ХХ – початку ХХІ ст. Поняття орфограми. Сучасний український правопис. Принципи українського правопису (фонематичний, морфологічний, історичний, смисловий). Роль і місце кожного з принципів в українській орфографії.	Участь в обговоренні. Презентація. Виконання вправ
10.	Орфографія як розділ мовознавчої науки, що вивчає систему загальноприйнятих правил написання та переносу слів	4/0/16	Співвідношення орфографії з графікою та орфоепією. Характеристика морфологічних, фонетичних, історичних і диференціальних написань слів. Основні правила української орфографії. Вживання м'якого знака, апострофа. Написання слів разом, окремо і через дефіс. Правопис найуживаніших префіксів і суфіксів. Правила вживання великої букви. Правопис прізвищ і географічних назв, слів іншомовного походження. Правила переносу слів з рядка в рядок. Графічні скорочення слів.	Участь в обговоренні. Тести. Виконання вправ
11.	Орфоепія. Орфоепічні норми української мови	4/0/4	Орфоепія як розділ науки про мову. Найважливіші ознаки української літературної	Участь в обговоренні.

№	Тема	Години (Л/ЛБ/ПЗ)	Стислий зміст	Інструменти і завдання
			вимови. Норми української літературної вимови. Значення орфоепічних норм, причини їх порушення. Необхідність боротьби з порушенням орфоепічних норм української літературної мови і забезпечення високої культури мовлення. Основні правила української вимови: вимова голосних і приголосних звуків у різних позиціях, а також окремих звукосполучень. Вимова слів, засвоєних з інших мов. Норми українського наголосу.	Виконання завдань
12.	Графіка української мови	4/0/2	Поняття графеми. Український алфавіт, його друкована і писана форми. Інші знаки, що використовуються в українському письмі: апостроф, знак наголосу, пунктуаційні знаки. Співвідношення між буквами українського алфавіту і фонемами української літературної мови. Букви для позначення голосних і приголосних фонем. Звукове значення букв я, ю, є, ї , букви щ та подвоєних букв. Слова з буквою Ґ . Історичний розвиток письма, його види. Основні форми стародавнього українського письма: устав, півустав, скоропис, «гражданка». Формування української графіки. Історія літери ґ .	Участь в обговоренні. Виконання завдань

Рекомендована література

Базова:

1. Глуховцева К. Д. Складні питання сучасної української літературної мови. Вступ. Фонетика. Фонологія. Морфонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Фразеологія. Лексикографія : посібник. 2-ге вид., допов. Старобільськ : Державний заклад «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», 2021. 265 с.
2. Грищенко А. П., Мацько Л. І., Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова : підручник / за ред. А. П. Грищенка. 3-тє вид., допов. Київ : Вища школа, 2002. 439 с. URL : <http://194.44.152.155/elib/local/sk649258.pdf>
3. Караман С. О., Караман О. В., Плющ М. Я. Сучасна українська літературна мова. Київ : Літера ЛТД, 2011. 560 с.
4. Пономарів О. Д., Різун В. В., Шевченко Л. Ю. Сучасна українська мова : підручник / за ред. О. Д. Пономарева. 4-тє вид. Київ : Либідь, 2008. 488 с.
5. Сучасна українська мова: Лексикологія. Фонетика : підручник / за ред. А. К. Мойсієнка. Київ : Знання, 2013. 340 с.
6. Шкуратяна Н. Г., Шевчук С. В. Сучасна українська літературна мова : посібник. Київ : Літера, 2000. 688 с.

Допоміжна:

1. Бурячок А. А. Орфографічний словник української мови. Київ : Наукова думка, 2000. 400 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
3. Огієнко І. (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови. Київ : Наша культура і наука, 2001. 440 с.
4. Погрібний А. Державна мова як важіль українського державотворення. *Мовознавство*. 2002. С. 142 – 149.
5. Словарь української мови / упоряд. з дод. власн. матеріалу Б. Грінченко. Надрук. з вид. 1907 – 1909 рр. фотомех. способом. Київ : Вид-во АН УРСР, 1958 – 1959. Т. 1 – 4.
6. Словники України. URL : <http://lcorp.ulif.org.ua/dictua>

7. Українська мова. Енциклопедія / редкол.: Русанівський В. М., Тараненко О. О. (співголови), Зяблюк М. П. та ін. Київ : Українська енциклопедія, 2000. 752 с.

8. Український орфографічний словник : понад 175 тис. слів / уклали: В. В. Чумак та ін.; за ред. В. Г. Скляренка. Вид. 9-е, переробл. і доповн. Київ : Довіра, 2009. 1011 с.

9. Український правопис / НАН України, Ін-т мов-ва ім. О. О. Потебні; Ін-т укр. мови. Київ : Наукова думка, 2019. 392 с. URL : <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/ukrayinskij-pravopis-2019>

Оцінювання курсу

За повністю виконані завдання здобувач вищої освіти може отримати визначену кількість балів:

І семестр

Інструменти і завдання	Кількість балів
Участь в обговоренні	10
Тести. Транскрибування текстів. Виконання вправ	10/10/40
Самостійна робота	10
Екзамен	20
Разом	100

II семестр

Інструменти і завдання	Кількість балів
Участь в обговоренні	10
Тести. Виконання вправ. Презентація	10/40/10
Самостійна робота	10
Екзамен	20
Разом	100

Шкала оцінювання здобувачів вищої освіти

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	Оцінка за національною шкалою	
		для екзамену, курсового проєкту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
82-89	B	добре	
74-81	C		
64-73	D	задовільно	
60-63	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

Політика курсу

Плагіат та академічна доброчесність: Під час виконання практичних завдань здобувачі вищої освіти мають дотримуватися політики академічної доброчесності. Запозичення оформлювати відповідними покликаннями. Списування є забороненим. Результати навчання здобувачів вищої освіти викладач оцінює об'єктивно. Здобувачі вищої освіти самостійно виконують навчальні завдання, завдання поточного та підсумкового контролю результатів навчання (для осіб з

особливими освітніми потребами ця вимога застосовується з урахуванням їхніх індивідуальних потреб і можливостей).

Завдання і заняття:

Усі завдання, передбачені програмою курсу, мають бути виконані своєчасно й оцінені в спосіб, зазначений вище. Аудиторні заняття здобувачі вищої освіти мають відвідувати регулярно. Пропущені заняття (з будь-яких причин) мають бути відпрацьовані з отриманням відповідної оцінки не пізніше останнього тижня поточного семестру. Через поважну причину (хвороба, академічна мобільність тощо) терміни відпрацювання можуть бути збільшені за письмовим дозволом декана.

Поведінка в аудиторії:

На заняття здобувачі вищої освіти приходять до аудиторії відповідно до розкладу, не запізнюючись.

Під час занять:

не залишають аудиторію без дозволу викладача;

коректно поведуться між собою;

вільно висловлюють свої погляди;

не заважають викладачеві проводити заняття.

Під час контролю знань:

не послуговуються зовнішніми джерелами інформації, які заборонено використовувати під час виконання роботи;

не можуть розмовляти з іншими здобувачами та порушувати режим тиші в аудиторії;

мають право на отримання від викладача роз'яснень про причини отримання низької/незадовільної оцінки.